

kand. ped. nauk. Zhytomyrskyi derzhavnyi universsytet im. Ivana Franka, Zhytomyr. S. 9 – 10.

5. Ulychnyi, I.L. (2014). *Formuvannia hotovnosti studentiv pedahohichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladiv do profesiinoho samovdoskonalennia* [Formation of readiness of students of pedagogical higher educational institutions for professional self-improvement]. Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky. Vypusk 125. Kirovohrad: RVV KDPU im. V.Vynnychenka. S. 211 – 215.

6. Cherkashyna, T.V. (2014). *Formuvannia vnutrishnoi kultury subiekta pedahohichnoi diialnosti na zasadakh samopiznannia ta profesiino-osobystisnoho samovdoskonalennia* [Formation of internal culture of the subject of pedagogical activity on the basis of self-knowledge and professional and personal self-improvement]. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriya №12. Psykholohichni nauky: Zbirnyk naukovykh prats. K.: NPU imeni M.P. Drahomanova. №45 (69). S. 155 – 161.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДМИТРУК Віталій Іванович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії і методики середньої освіти комунального закладу «Кіровоградський інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

Наукові інтереси: вивчення етапів професійного становлення старшокласників, визначення шляхів удосконалення профорієнтаційної роботи.

УЛИЧНИЙ Ігор Любомирович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки спеціальної та соціальної освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дослідження почуття провини, формування потенціалу професійного самовдосконалення, психолого-педагогічний супровід профорієнтаційної роботи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DMYTRUK Vitalii Ivanovych – candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of theory and methodology of Secondary Education of the municipal institution «Kirovohrad Vasyl Sukhomlynsky Institute of postgraduate pedagogical education».

Circle of scientific interests: study of the stages of professional development of high school students, determination of ways to improve career guidance counselling.

ULYCHNYI Ihor Lyubomyrovych – Candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, assistant professor of Department of Pedagogy of Special and Social Education of the Central State Pedagogical University of Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: investigation of guilt, capacity building professional self-improvement of seniors high school student, psychological and pedagogical support career guidance.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2022 р.

УДК 374:379.8 (045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-204-108-114

ДУБІНКА Микола Михайлович –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки
та менеджменту освіти

Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7129-3750>
e-mail: mdubinka72@gmail.com

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА КАТЕГОРІЇ «ДОЗВІЛЛЯ» ТА ЇЇ ФУНКЦІОНАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Позашкільна освіта є невід’ємною та значущою ланкою, діяльність якої спрямована на створення умов для розвитку дітей та задоволення їх інтересів у вільний від навчання час. І це закономірно, адже позашкільні навчальні заклади як освітні осередки надають знання, формуючи вміння та навички за інтересами, забезпечуючи потреби особистості у творчій самореалізації, сприяючи інтелектуальному, духовному й фізичному розвитку, забезпечуючи підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створюючи умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров’я

вихованців, учнів і слухачів. Забезпечуючи тим самим різнобічність та багатогранність усієї організаційно-масової роботи з дітьми та молоддю. Не випадково у концепції Нової української школи наголошується на оновленні існуючого алгоритму професійної діяльності, що передбачає перегляд методології роботи з учнями та зміну акцентів й пріоритетів з процесу на результат із використанням ефективних, дієвих методів роботи. Спрямованість цих дій визначає стратегію формування творчої особистості, зорієнтовуючи освітню діяльність на створення освітньо-виховного середовища, взаємодія в якому б сприяла виявленню задатків, розвитку прагнень та інтересів, різнобічності

формування, допомагала б дитині самовизначатися, самореалізуватися, самовдосконалюватися.

У цьому контексті важливим орієнтиром є організація позакласної та позашкільної діяльності, а також плідної роботи усієї сукупності закладів позашкільної освіти з широкою палітрою спрямованості напрямків, що вони зреалізують. При цьому, організація дозвілля та залучення до дозвіллевої діяльності має «забезпечувати оптимальні умови особистісного розвитку кожного індивіда», спонукаючи до різних процесів «само», сприяючи «розвитку потенційних сил та можливостей» [6], формуючи творчу особистість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Спрямованість досліджень проблем дозвілля є досить різноманітною. Їх прагнуть розв'язати різні науки, такі як: педагогіка, психологія, культурологія, соціологія та ін. Науковці у своїх роботах також прагнуть розкрити різні аспекти проблеми. Так, ними визначено теоретичні основи дозвілля як важливої діяльності щодо формування особистості (С. Іконнікова, І. Мельников, Л. Пелех, О. Семашко, Б. Трегубов, К. Шульга); розкрито психолого-педагогічні та соціально-педагогічні аспекти, функції та принципи дозвілля (К. Абульханова-Славська, В. Воловик, А. Воловик, І. Бех, І. Зверева, В. Кірсанов, В. Перебенесюк, І. Петрова, та ін.); представлено основні засади організації та здійснення дозвілля (Ю. Бардашевська, М. Бушканець, І. Бебешкіна, Г. Волощенко, Л. Гордієнко, О. Гриценко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, А. Капська, С. Литвиненко, Г. Майборода, І. Петрова, В. Піча, Ю. Стрельцов, Б. Титов, Н. Цимбалюк, В. Шпак); визначено особливості та розкрито механізми функціонування дозвіллевої діяльності (Н. Кононенко, Н. Путіловська, Т. Сущенко, Т. Черніговець, С. Шмаков); проаналізовано роль дозвілля як чинника формування культури особистості (Ю. Афанасьєв, А. Вишняк, М. Каган, Н. Крилова, В. Кудін, С. Пішун, С. Цюлюпа).

Проте, у поглядах учених відсутня однозначність у визначенні сутнісної характеристики та представлення функціональної спрямованості дозвілля та дозвіллевої діяльності школярів, що й актуалізує окреслену проблему.

Мета статті полягає в розкритті значущості дефініції «дозвілля» та характеристик її функціональної спрямованості в діяльності позашкільних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи етимологічну сутність «дозвілля», де власне поняття означає

(від лат. «licere» – «бути дозволеним», з фанц. – «loisir» («вільний час»), а з англ. – «leisure» («свобода вибору дій»)), яке науковці характеризують як самостійну галузь знання, що вивчає значення вільного часу в житті людини, його змістове наповнення, розвиток індивіда при включенні у дозвіллеву діяльність. Не випадково, в умовах сьогодення розвиваються такі напрями наукового знання як *дозвіллезнавство* («це галузь науки, яка вивчає життєдіяльність, відносини й організацію людей у сфері вільного часу») та *педагогіка дозвілля*, предметом яких є «дозвілля як самостійний і значимий аспект духовної сфери людської діяльності» [2]. При цьому вільний час та дозвілля постають як соціально значущі чинники, що визначають простір можливостей для соціального вдосконалення сучасної людини, яке відбувається неумишено, без регламентації, менторства, диктування зі сторони оточення [10, с. 253]. Тобто, можемо констатувати, що проблема дозвілля з позиції суспільства трактується як важливий аспект життєдіяльності юної особистості.

У Соціолого-педагогічному словнику «дозвілля» трактується як «частина вільного часу (позаробочого часу), який людина має у своєму розпорядженні на свій розсуд» [8, с. 94–95]. При цьому уточнюється, що дозвілля є складовою часового простору й передбачає розподіл цього часу. Обґрунтування сутнісної характеристики зазначеного феномену знаходимо в підручнику «Педагогіка дозвілля», де автори А. Воловик та В. Воловик визначають його як «вільний час людини, під час якого вона за своїм вибором займається різноманітною діяльністю» [3, с. 28]. При цьому наголошується на спрямованості особистості зреалізувати себе у продуктивній діяльності, яка цікава та самоцінна для неї.

Характеризуючи дозвілля як «сукупність занять» у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні «фізичні, психічні та духовні потреби», дослідник В. Піча наголошує, що «на відміну від природної основи відновлення сил людини – це специфічний засіб регенерації цих сил» [7, с. 84]. Науковець також доводить, що час, відведений на дозвілля, є моментом розвитку особистості. При цьому дозвілля стає частиною різнобічного розвитку лише тоді, коли відзначається цілеспрямованістю, організованістю, оптимальністю поєднання різних видів діяльності, високим рівнем взаємодії та спілкуванням, що привносить позитив та сприяє успіху в діяльності. Саме ці характеристики враховують педагоги, керівники позашкільної освіти, реалізуючи це в діяльності гуртків, секцій, творчих лабораторій тощо.

Деякі дослідники вважають, що дозвілля є частиною життєдіяльності, яка спрямована на реалізацію принципу гармонійної репродукції всіх здібностей людини. Так, науковець Н. Цимбалюк стверджує, що «дозвілля виступає соціокультурним резонатором змін загальної соціальної системи і всіх підсистем суспільства і є певним відображенням можливостей його розвитку, виявленням його життєдіяльності» [9, с. 6]. Саме дозвілля, як наголошує автор, доповнює уявлення про соціальний образ суспільства, допомагає зрозуміти міру його духовності, визначити пріоритетні напрямки розвитку.

Ураховуючи позиції вчених (А. Воловик, В. Воловик, Н. Кононенко, Т. Корнієнко, Н. Цимбалюк), дозвілля школярів варто визначати як специфічну сторону їхньої діяльності у вільний час, у якій розширюються можливості для інтелектуального, духовного, творчого і фізичного розвитку особистості, задовольняються її особистісні інтереси й нахили, забезпечуються потреби у спілкуванні, особистісно-індивідуальному самовираженні. При цьому науковці стверджують, що дозвілля має «вагомий потенціал, можливості для формування різних потреб особистості: моральних, інтелектуальних, фізичних» [2], сприяє «підвищенню освітнього і духовного рівня особистості, здійсненню лише тих занять у дозвіллевий час, що відповідають потребам та бажанням і приносять задоволення людині у процесі самої діяльності» [10, с. 256].

Отже, у цілому дозвілля характеризується як сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються різноманітні потреби особистості, сприяючи її розвитку та вдосконаленню. Саме воно спрямоване, як зазначалося вище, на задоволення безпосередніх фізичних, психічних і духовних потреб, однак, на відміну від природної основи відновлення сил людини, дозвілля є «специфічним, соціальним способом регенерації цих сил» [2], забезпечуючи рекреаційно-відновлювальну здатність. При цьому важливим є ціннісна спрямованість дозвілля, адже правильна його організація розвиває та збагачує особистість, відкриває нові царини світу, дає можливість відчути власну цінність у соціумі, реалізуватись у життєдіяльності, зрозуміти соціальну значущість спілкування з оточуючими, допомагає запобігти впливу негативних явищ оточуючого середовища, убезпечити себе, мобілізувавши зусилля на позитивні звершення. При цьому, дозвілля є особливою потребою і цінністю людини, це своєрідна соціальна організація вільного часу, що має такі форми вияву: потреба в культурі – фільми, читання, вистави тощо; потреба в здоров'ї – відпочинок, фізичні заняття тощо; потреба у

спілкуванні та взаємодії; потреба в підвищенні майстерності – самоосвіта, володіння діяльністю; потреба у розвагах – свята, конкурси, квести, флешмоби тощо.

Досліджуючи зазначену категорію, важливим є врахування специфічних ознак дозвілля та здійснення дозвіллевої діяльності: 1) свобода вибору, без регламентації та менторства; 2) добровільна участь; 3) прагнення отримати радість, задоволення від процесу та радість успіху щодо результату (компенсаційність); 4) самостійність у поєднанні з відповідальністю; 5) творчість та саморозкриття власних можливостей [6; 10]. При цьому наголошуємо: основною цінністю вважається не сама можливість «робити, що хочу» в процесуальному аспекті, а об'єктивний зміст і суспільна цінність, тобто якою мірою вільна діяльність сприяє розвитку особистості та стимулює її до саморозвитку й самовдосконалення [10, с. 255]. Саме це завдання з честю реалізують працівники закладів позашкільної освіти.

Зважаючи на множинність та різноманітність класифікацій дозвілля, загальноприйнятою вважається класифікація дозвілля за такими ознаками: 1) видом активності (пасивне та активне дозвілля); 2) періодичністю (щоденне, щотижневе, відпускне, святкове); 3) тривалістю (короткочасне, довготривале, епізодичне); 4) напрямками діяльності (творче, рекреаційне, культурне, спортивне, декоративно-прикладне, туристичне) [6].

У контексті подальшого аналізу, зазначаємо, що дозвілля на кожному етапі суспільного розвитку виконувало різні функції, відповідаючи соціальному замовленню, потребам, бажанням та інтересам окремої особистості. У науково-педагогічних джерелах, що стосуються проблеми дозвілля, питання визначення його функцій є актуальним та характеризується за різними критеріальними ознаками: кількісний чинник, власне назва, змістовне наповнення, спрямованість діяльності.

Для нас важливим є з'ясувати сутність поняття «функція», що у перекладі з лат. – виконання, здійснення – «стійкий спосіб активної залежності речей, за якого зміни одних об'єктів призводять до змін інших» [8, с. 420]. Це поняття визначається і як роль, сфера діяльності, сукупність обов'язків, призначення.

У цілому, поняття функції використовується в багатьох аспектах життєдіяльності людини і має різне змістове наповнення та значущість. Так, у соціальних відносинах – вияв ознак певного об'єкта; в соціальних інститутах – окремий напрям діяльності, що реалізує їх суспільне

призначення. Вважається доречним поділ функцій дозвілля на основні або постійні, генетично притаманні дозвіллю та тимчасові, ті, що виникають лише на певних етапах дозвіллевої діяльності. При формулюванні функцій дозвілля необхідно враховувати також істотні та специфічні риси цього процесу, потреби суспільного розвитку та практико-орієнтований характер дозвілля в цілому.

Питання, пов'язані із завданнями та функціями дозвілля розглядаються у працях Ж. Дюмазедьє, Дж. Йона, Р. Сю, Р. Ферейри та ін. Так, Ж. Дюмазедьє (Франція) визначає три функції дозвілля – відпочинок, розваги, розвиток особистості; Ж. Проновост (Канада) – культурні, рекреативні й освітні функції; Р. Сю (Франція) пріоритетними вважає соціальну (з підвидами – символічна, соціалізація, терапевтична), економічну й психологічну (з підвидами – розваги або гри, розвитку особистості, відпочинку) функції дозвілля. Р. Сю додатково виділяє серед них: 1) фізичну дозвіллеву, спрямовану на зняття фізичної та розумової напруги, спортивні й рекреаційні заняття; 2) практичну дозвіллеву, зорієнтовану на вільний вибір різних видів зайнятості; 3) культурну, метою якої є інтелектуальний розвиток особистості, залучення до естетичних цінностей суспільства; 4) соціальну дозвіллеву, змістом якої є міжособистісне спілкування та встановлення психо-емоційної рівноваги [4].

Організацію дозвіллевої діяльності в Західній Європі та США, її функції, досліджує вчена Ю. Кротова. Аналізуючи педагогіку дозвілля в англо-американських країнах, науковець пріоритетними визначає такі її функції: рекреаційну, розважальну, фізичного та духовного розвитку особистості. Водночас, дослідниця вказує на важливість психологічної, пізнавальної, естетичної, комунікативної, компенсаторно-творчої функцій, адже вони зорієнтовані на активний відпочинок [5, с. 24]. При цьому варто підкреслити, що останнім часом у зарубіжних країнах спостерігається тенденція до зближення культурної, соціальної, освітньої сфер суспільного життя, що відповідно позначається й на дозвіллевій сфері. Дозвіллеві заклади не обмежуються у своїй роботі організацією відпочинку та розваг, хоча рекреаційна функція й залишається провідною [4; 5].

Ряд вітчизняних науковців (Бойчев І., Воловик А., Воловик В.) мають власні підходи щодо функцій дозвілля. Наприклад, І. Бойчев визначає таку їх ієрархію: соціально-педагогічна (можливість вільного обрання особистісно та суспільно спрямованих, корисних, цікавих видів діяльності); інформаційно-освітня (стимулювання активного набуття знань самостійним шляхом; розвиток пошуково-творчих здібностей;

набуття навичок практичного застосування знань); творчо-розвивальна (актуалізація потреб творчого самовираження шляхом залучення їх до мережі дозвіллевих науково-технічних гуртків, художніх і музичних студій, колективів ужиткового мистецтва та аматорських об'єднань з обов'язковою демонстрацією результатів творчої праці через організацію виставок, експозицій, концертів і т.ін.) та рекреаційно-розважальна (забезпечення фізичної розрядки особистості, зняття у неї інтелектуальної втоми і нервової напруги, збагачення позитивними емоціями) [1, с. 7-8].

Використовуючи наявний досвід науковців [1; 2; 3; 7; 9], ми пропонуємо певну уніфікацію визначення функцій дозвілля, до яких відносимо: рекреаційну, комунікативну, соціальну, творчу, ціннісно-орієнтаційну, пізнавальну та виховну.

Рекреаційна функція спрямована на зняття психологічної перенапруги, навчальної перевтоми, відтворення фізичних, інтелектуальних, емоційних сил; на зміцнення здоров'я шляхом реалізації ігрових, оздоровчо-спортивних, туристично-екскурсійних програм, проведення вечорів відпочинку, театралізованих вистав, масових свят. Ця функція є провідною для сучасного дозвілля, адже сприяє відпочинку, неформальному спілкуванню. Рекреаційний потенціал закладів позашкільної освіти реалізується завдяки змінюваності видів дозвіллевої діяльності, взаємодії з іншими, змаганням, мистецтву, фізичним навантаженням, інтелектуальним програмам. Вона більш яскраво має вияв у таких формах роботи, як концерти, художні дійства, спортивні змагання, свята, туристичні заходи. Ми наголошуємо, що у дозвіллевих заходах рекреаційної спрямованості відображена вся сутність та особливості вільного часу.

Комунікативна функція дозволяє розширити можливості для спілкування, подолання самотності, знаходження нових друзів. Вона яскраво виявляється у таких формах дозвілля, як дискусії, вечори відпочинку, конференції, конкурсні та розважальні програми, просвітницькі акції тощо. При цьому, інформаційно-виховна сила полягає не в безпосередньому впливі на людину, повідомленні їй певної інформації, а в наданні можливості особистості діяти самостійно. Інформаційне спілкування передбачає обмін думками, задоволення естетичних та пізнавальних потреб; в емоційному спілкуванні на першому плані – задоволення потреб у співчутті, співпереживанні, взаєморозумінні, дружній підтримці.

Соціальна функція дозвілля спрямована на формування власної гідності, окреслення змісту свого існування, сприяє входженню людини в систему суспільних відносин, інтеграції з суспільством, задовольняє можливість самоідентифікації, дозволяє відчути свою приналежність до певної спільноти. Вона поєднує в собі функції адаптації, соціалізації, психологічної профілактики і пов'язана з соціально-культурними, рекреаційними, дозвіллевими проектами для інвалідів, осіб похилого віку; спрямована на проблеми дитячого насилля тощо. Ця функція набуває особливого значення на сучасному етапі, коли людина соціально розчарована, емоційно загублена, духовно принижена, не вірить у майбутнє, цинічна по відношенню до минулого; прагматична у своєму підході до сьогодення; втрачає повагу до вічних моральних цінностей та норм.

Творча функція спрямована на створення умов для вияву й розвитку творчого потенціалу особистості за межами професійно-трудової та сімейно-побутової діяльності шляхом участі у виставках, творчих вечорах, у роботі гуртків, майстерень, літературних, музичних, народознавчих віталень, художніх салонів. Вона забезпечує не просто відпочинок та розваги, а й самоудосконалення у вільний час. Маючи різноманітні інтереси, людина прагне визнання своїх здібностей та вмій на дозвіллі. Це особливо важливо, коли засобами дозвілля компенсується невдоволення або невизнання в інших сферах діяльності. Творча функція яскраво виявляється в таких формах дозвілля, як виставки, ділові ігри, конкурси, фестивалі, бесіди, самодіяльні концерти, туристичні походи, технічні гуртки, прикладна творчість. Творча діяльність закладів позашкільної освіти, на наш погляд, є найбільш прийнятною для формування стійкого інтересу особистості до творчості. Це дозволяє дійти висновку про суспільну цінність та значущість результатів діяльності дозвіллевих спільнот творчого спрямування. У процесі самодіяльної творчості людина формується як митець, майстер, удосконалюючи не лише саму себе, а й середовище.

У *пізнавальній функції* дозвілля постає складовою неперервної освіти, підкреслюючи важливість самовдосконалення, самоосвіти, духовного збагачення особистості. Її реалізація дозволяє задовольнити потреби в додатковій інформації, в поширенні та набутті нових знань. На відміну від навчальних закладів, дозвіллева діяльність не обмежується регламентом та правилами, її здійснення залежить від бажання, ініціативи та самодіяльності учасників позашкільного закладу з урахуванням індивідуальних інтересів та запитів. Ця функція має вияв у

роботі гуртків, довідково-консультаційних служб, інформаційних кабінетів. Активна пізнавальна діяльність є важливою й необхідною передумовою соціально-культурного формування особистості. Однак процес розвитку буде інтенсивнішим, якщо ця функція дозвілля буде поєднуватися з ціннісно-орієнтаційною. Адже сприйняття нових подій, фактів, процесів, органічно пов'язується з оцінкою тієї інформації, яку отримала людина.

Ціннісно-орієнтаційна функція полягає у формуванні системи ціннісних уявлень та орієнтацій особистості, мотивів, ідеалів, переконань, життєвої позиції і виявляється у ставленні до навколишнього середовища, до інших людей та самого себе. Сприймаючи певні події, факти, предмети, поведінку інших людей, навколишній світ, людина оцінює та формує певне ставлення до них. Сприйняття, розуміння та оцінка – формують ставлення до певного явища і впливають на активність особистості. Все це залежить від зорієнтованості суб'єкта в соціальному середовищі, від знань, досвіду, особистісної культури. Ефективність формування зростає, якщо підкріплюється цілеспрямованістю й систематичністю. Тому ця функція тісно пов'язана з виховною функцією.

Виховна функція дозвілля має специфічні особливості – це добровільне включення в дозвілlevу діяльність, що має вияв у цілеспрямованому розвитку особистісних потенціалів (пізнавального, ціннісно-орієнтаційного, творчого, комунікативного). Дозвіллевий заклад часто постає в ролі додаткової школи як паралельне з освітньою установою джерело знань, набуття певних навичок і розширення культурно-дозвіллевих інтересів. Підкреслюючи виховну функцію дозвілля, наголосимо на тому, що будь-який позашкільний заклад має істотні відмінності від інших педагогічних організацій (загальноосвітніх, спортивних, музичних закладів освіти). Його специфіка полягає в тому, що у дозвілlevій установі (особливо це стосується клубів та гуртків) педагогічний процес постає як предметна діяльність, але результати цієї діяльності є лише засобом вирішення конкретних завдань, а не самоціллю.

Педагогічні завдання реалізуються також із урахуванням інших функцій (розважальної, відпочинку тощо) і не підкреслюються без зайвої потреби. Адже члени будь-якого дозвілlevого об'єднання відвідують його не для того, щоб їх виховували, а для задоволення своїх творчих інтересів, потреб у культурному спілкуванні, цікавому відпочинку. Тому завдання, програми, регламент роботи кожний позашкільний заклад освіти виробляє самостійно, залежно від специфіки своєї діяльності, складу учасників, їх кількості,

реалізуючи виховну функцію з урахуванням соціально-психологічних особливостей учасників, їх запитів та інтересів. Тому й процес виховання особистості має латентний характер і органічно накладається на процес самовиховання. У протилежному випадку адміністративне нав'язування дозвілєвих заходів, заорганізованість, перебільшена регламентація, призводять до відчуження школяра [1; 3; 7].

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. Враховуючи актуальність проблеми організації дозвілля школярів, виховні можливості й педагогічні перспективи дозвілєвої діяльності, сучасні науковці (І. Бех, О. Биковська, В. Кузь, О. Сухомлинська, Т. Сущенко, Т. Черніговець) указують, що дозвілля юної особистості виявляє свою сутність як об'єкт педагогічних зусиль різноманітних соціальних інститутів (сім'я, заклад освіти, культурно-дозвілєві й спеціальні позашкільні заклади, включаючи бібліотеки, музеї, будинки творчості, дитячо-юнацькі центри, клуби за місцем проживання, громадські й приватні аматорські організації тощо). Саме тому є важливим забезпечити належні умови їх функціонування, що були б підґрунтям розвитку та саморозвитку кожної особистості.

Узагальнюючи питання визначення функцій дозвілля, зазначаємо: не дивлячись на представлену сукупність та змістовне наповнення кожної з функцій, вважаємо, що такий перелік не є вичерпним і, за потреби, може бути доповненим чи зміненим. При цьому наголошуємо, що функціональна спрямованість дозвілля прямопропорційно залежить від потреб суспільства, загальних та специфічних ознак дозвілля, власне потреб особистості, які стимулюють її активність у соціумі та визначають, певним чином, траєкторію успіху та задоволення життям у цілому.

Подальшого розгляду потребують питання, що стосуються типології дозвілєвої діяльності та окреслення особливостей їх використання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бойчев І. І. Практикум з організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів / Під ред. О. С. Цокур. Одеса, 2003. 16 с.
2. Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. Дозвілєзнавство. навч. посіб. К.: Центр навч. літератури, 2006. 208 с. URL: http://tourlib.net/books_ukr/bocheluk.htm.
3. Воловик А. Ф., Воловик В. А. Педагогіка дозвілля: підручник. Харків: ХДАК, 1999. 332 с.
4. Кирсанов В. В. Социально-педагогические проблемы организации досуга за рубежом. Харьков: ХГИК, 1998. 132 с.

5. Кротова Ю. Н. Становление и развитие педагогики досуга в США и Великобритании: Автореф. дисс... д-ра пед. наук: 13.00.05. СПб., 1994. 32 с.

6. Культурно-дозвілєва діяльність у сучасному світі: кол. монографія. – Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. – 328 с.

7. Піча В. М. Культура вільного часу: філософсько-соціологічний аналіз. Львів: Світ, 1990. 152 с.

8. Соціолого-педагогічний словник / За ред. В. В. Радула, вид. 2-е. Харків: Мачулін, 2015. 444 с. С. 94–95.

9. Цимбалюк Н. М. Організація та методика культурно-дозвілєвої діяльності. К.: ДАКККіМ, 2000. 145 с.

10. Шевчук І. В. Педагогічна сутність дозвілля та дозвілєвої діяльності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* № 1(60). 2014. С. 250–259.

REFERENCES

1. Boychev, I. I. (2003). *Praktykum z orhanizatsiyi kul'turno-dozvillyevoyi diyal'nosti uchniv* [Practice on the organization of cultural and leisure activities of students]. Odesa.
2. Bochelyuk, V. Y., Bochelyuk, V. V. (2006). *Dozvillyeznavstvo* [Leisure science]. Kyiv.
3. Volovyk, A. F., Volovyk, V. A. (1999). *Pedahohika dozvillya* [Leisure pedagogy]. Khar'kiv.
4. Kirsanov, V. V. (1998). *Sotsial'no-pedagogicheskkiye problemy organizatsii dosuga za rubezhom* [Socio-pedagogical problems of organizing leisure activities abroad]. Khar'kiv.
5. Krotova, YU. N. (1994). *Stanovleniye i razvitiye pedagogiki dosuga v SSHA i Velikobritanii* [Formation and development of leisure pedagogy in the USA and Great Britain]. SPb.
6. *Kul'turno-dozvillyeva diyal'nist' u suchasnomu sviti* (2017). [Cultural and leisure activities in the modern world]. Kyiv.
7. Picha, V. M. (1990). *Kul'tura vil'noho chasu: filososfs'ko-sotsiolohichnyy analiz* [Culture of free time: philosophical and sociological analysis]. L'viv.
8. *Sotsioloho-pedahohichnyy slovnyk* (2015). [Sociological and pedagogical dictionary]. Khar'kiv.
9. Tsybalyuk, N. M. (2000). *Orhanizatsiya ta metodyka kul'turno-dozvillyevoyi diyal'nosti* [Organization and methods of cultural and leisure activities]. Kyiv.
10. Shevchuk, I. V. (2014). *Pedahohichna sutnist' dozvillya ta dozvillyevoyi diyal'nosti* [Pedagogical essence of leisure and leisure activities].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДУБІНКА Микола Михайлович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: самовизначення особистості майбутнього педагога; педагогіка вищої школи; вивчення педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, теорія і практика позашкільної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DUDINKA Mykola Mikhaylovich – Candidate of Pedagogic Sciences, associate professor, associate professor Department of Pedagogy and Management of Education, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Scientific interests: self-determination of personality of future teacher; pedagogics of higher school; study of pedagogical inheritance of V. O. Sukhomlynsky, theory and practice of extracurricular education.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2022 р.

УДК 37.091.12:004

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-204-114-119

ЄМЧУК Тетяна Володимирівна –

кандидат географічних наук, доцент, асистент кафедри економічної географії та екологічного менеджменту

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3533-9587>

e-mail: t.iemchuk@chnu.edu.ua

ПІДВИЩЕННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У ХХІ ст. пріоритетним у розвитку освіти України є підготовка кваліфікованих фахівців, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукомістких та цифрових технологій, мобільних і конкурентоспроможних на ринку праці. Зважаючи на це, важливо, щоб відбулося переосмислення ролі педагога у процесі модернізації системи освіти відповідно до новітніх досягнень науки, культури й соціальної практики. Інформатизація освітнього процесу є одним із важливих шляхів пізнання світу та науки й посідає провідне місце в реформі освіти України.

Безумовно, вирішення цієї проблеми безпосередньо залежить від того наскільки ефективно будуть реалізовані сучасні педагогічні технології, які здатні задовольнити освітні потреби особистості у відповідності з вимогами сучасного ринку праці. Інтенсивний розвиток інформатики, вдосконалення комп'ютерної техніки визначає активне застосування інформаційних технологій у навчальному процесі освітніх закладів всіх типів. Динамічний розвиток інформаційних технологій вимагає такого ж темпу розвитку цифрових компетентностей у педагогів.

Коли розглядати застосування інформаційних технологій у навчальних закладах України, потрібно відмітити те, що не дивлячись на економічні труднощі і відсутність належного фінансування освіти йде активне застосування інформаційних технологій у навчальному та освітянському процесах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно підкреслити, що у світовому освітянському просторі обговоренню підходів до підвищення цифрової компетентності

педагогів приділяється значна увага. Проводяться конференції, семінари, інші заходи по обміну досвідом у використанні комп'ютерних технологій навчання в навчальному процесі, де оцінюються позитивні та негативні сторони інформатизації освіти. Спеціальні наукові дослідження, присвячені проблемі впровадження і використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес, демонструють інтерес зарубіжних і вітчизняних вчених до цієї проблематики. Так, з-поміж них слід назвати наступних учених, а саме: Бочелюка В., Гудиреву О., Гуревич Р., Кадамію М., Завальну І., Кравчука О., Солдатову Г., Швидуна В., Філіпову Л., Prensky M., Sobaihu M. та ін.

Мета статті полягає в проведенні аналізу рівня цифрової компетентності педагогів у контексті використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальні виклики сьогодення ставлять проблему комп'ютеризації закладів освіти в розряд пріоритетних. Саме тому управління освіти, керівники закладів освіти значну увагу приділяють поповненню та оновленню матеріально-технічної бази освітніх закладів. Відповідно до цього, сучасний педагог повинен бути готовий до принципово нових вимог щодо організації навчально-виховного процесу із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Готовий до новацій педагог на основі сучасна матеріально-технічної бази через кожний шкільний предмет допоможе суттєво вплинути на менталітет здобувача, формувати його як особистість. Це сприяє не тільки розвитку самостійності, творчих здібностей здобувачів, а